

В статті говориться об історії розвитку жанра богословсько-полемічного трактата в українській літературі другої половини XVII – XVIII в., в частині дискусії між православними авторами і рускими староверами, визначаються етапи розвитку і характерні стилістичні особливості. Особливу увагу приділяється художнім аспектам полемічного трактата Дмитрия Туптало «Розыск о расколнической брынской вѣрѣ».

Ключевые слова: барокко, полемічний трактат, Церковь, православний, русские староверы.

The article discusses the history of the development of such genre as theological polemic treatise in Ukrainian literature of the second half of XVII – XVIII centuries, in particular, polemics between orthodox authors and Russian Old Believers, determines stages of development and distinctive stylistic peculiarities. A great attention is paid to the artistic aspects of the polemical treatise by Dmytro Tupatalo «Розыск о Расколнической брынской вѣрѣ».

Key words: baroque, polemic treatise, church, orthodox, Russian Old Believers.

УДК 821.161.2–2

Наталя Веселовська

ПСИХОТИП СУЧАСНОЇ ЖІНКИ У СЮЖЕТІ П'ЄСИ Є. КОНОНЕНКО «МУЖЧИНА ЗА ВИКЛИКОМ»

У статті автор досліджує особливості художнього зображення жіночого образу на матеріалі п'єси Є. Кононенко «Мужчина за викликом», зокрема аналізує психологічну взаємодію героїв крізь призму сюжетотворчих колізій та окреслює психотип сучасної жінки.

Ключові слова: психологізм, психотип, психосексуальна поведінка, сюжет, сучасна українська драматургія.

Лейтмотивом драматичних творів за-
вше були спроби пошуку шляхів до самопізнання
та самоствердження особистості, що є запорукою
її духовного розвитку. Однак кожна епоха ста-
вить власні акценти і вимагає адекватних методів
і способів реалізації такого пошуку.

Драматургії кін. ХХ – поч. ХХІ ст. притаманне
поліаспектне відображення реальності. Почасти
драматурги зосереджують увагу на таких жит-
тєвих колізіях, котрі не хотілось би помічати, бо
психологічно комфортніше сприймати їх як тим-
часове «порушення», проте герої сучасних драм
змушують нас заглянути собі у душу.

Деформація постколоніальних норм і моделей
поведінки людини в сучасному суспільстві, змі-
щення загальноціннісних акцентів у посттоталіта-
ризмі з «ми» на «я» та, як зауважує Н. Зборовська,
спираючись на міркування О. Гомілко, тривале
«отілеснення» українського художнього письма
на зламі ХХ–ХХІ ст. через активне звернення до про-
блем сексуальності, що пов'язане з «подихами»
сексуальної революції та філософського постмо-
дернізму в Європі [3, 429], створили так звану
культуру «постмодерністську мішанину» [3, 431]
з неоднозначним сприйняттям свого «продукту» –
сучасної людини, яка прагне самореалізації.

Уперше проблему сексуальності в українській
літературі порушували О. Кобилянська, І. Франко,
Леся Українка, В. Стефаник. Значно ширше роз-
глядав проблему статі В. Винниченко, а також
С. Черкасенко, Олександр Олесь, Є. Гуцало.
Сміливо і різносторонньо висвітлюють уже
й не зовсім «делікатну» тему сучасні письменники,
зокрема О. Забужко, Ю. Андрухович, С. Жадан,
Л. Дереш, Н. Сняданко, І. Карпа та ін.

Серед вітчизняних літературознавців чимало
таких, які застосовували гендерний підхід до ана-
лізу літературних творів: В. Агеєва, А. Блажко,
Т. Гундорова, В. Гуменюк, Н. Зборовська, І. Кошова,
Л. Мороз, С. Олійник, С. Павличко, В. Панченко,
Т. Сиваченко, Н. Чухим.

Проблему сексуальності в інших галузях
знав порушували як зарубіжні, так і вітчизняні
дослідники, зокрема питання психоаналізу роз-
робляли у своїх дослідженнях А. Адлер, Ж. Лакан,
З. Фройд, К. Хорні, К. Юнг, сексологі – А. Кінзі,
В.В. Кришталь, У. Мастерс, В. Джонсон. Соціальні
аспекти сексуальності досліджували Д. Ганйон,
Е. Гідденс, С.І. Голод, В.Е. Каган, І.С. Кльоцина,
І.С. Кон, У. Саймон, А. Тьомкіна.

Процеси тотальної індивідуалізації та детра-
диціоналізації, за словами англійського соціолога

Е. Гідденса, змінюють найінтимніші сторони життя людей, усуваючи визначеність, нормативність, перетворюючи будь-які стосунки у повсякчасний пошук та наполегливу самореалізацію, передусім – емоційну [1]. Такий пошук, без сумніву, відображено в літературній творчості, зокрема у сучасній українській драматургії.

Актуальність нашої наукової розвідки полягає у дослідженні художнього висвітлення близьких стосунків між чоловіком та жінкою як вияву трансформованої інтимності.

Мета статті: розглянути психологічні колізії героїв п'єси крізь призму інтимних стосунків між ними.

Досягнення мети полягає в розв'язанні таких **завдань:** з'ясувати причини психологічної дисгармонії героїні аналізованого твору; окреслити поведінковий психотип сучасної жінки та визначити його вплив на композиційну структуру п'єси.

Героїня п'єси Є. Кононенко «Мужчина за викликом» – сучасна ділова жінка, яка має власну справу, оплачує навчання доньки за кордоном, може купити все, чого потребує, але розуміє, що *«нове шмаття не оновлює життя»* [5, 140], а *«шуба на кожну погоду»*, в якій *«нема куди ходити»* [5, 136], не робить її щасливою. Єдиним порятунком у критичні моменти були зустрічі з чоловіком, який приходив *«на все готове»*. Їхні стосунки вона вважала щирою дружбою, але одного разу змушена була визнати, що помилялась. Підприємницький підхід героїні до побудови «дружніх» стосунків як способу капіталовкладення ще й в інтимній сфері виявився з часом нерентабельним. Взаємини на бартерних умовах у незмінному форматі перестають цікавити навіть чоловіка-утриманця. Приголомшена відмовою, жінка в розпачі звертається до Центру нетрадиційних послуг, який надає «допомогу» у подоланні депресії. Проте не діагностоване усвідомлення свого стану і потреба у фаховій допомозі керує нею. Випадково набраний номер телефону з газетних оголошень і знайомство з чоловіком за викликом – композиційний задум драматурга, майстерно створена зав'язка.

Пригнічений стан героїні п'єси, що виражений роздратованістю, риданням, відчаєм, судомними рухами, має вагомі причини, однією з яких є тривала перевтома, бо працює *«день і ніч»*, але насправді ця втома приховує багато інших взаємодоповнювальних чинників душевного розладу жінки. Вона інтуїтивно навчилася рятуватись, вкотре благаючи про допомогу давнього «друга». *«Тебе ж не просять дістати щось із неба чи з-під землі! Тебе не просять з кимось воювати, когось побороти, когось захистити, щось оборонити. Тебе тільки просять прийти. Навіть слів співчуття не треба... Тільки прийди!..»* [5, 129], – відчуття гострої і нагальної потреби у присутності чоловіка як у словах, так і в рухах героїні п'єси яскраво відображають її глибоку життєву кризу.

Відмова додає хіба що люті до її невгамовного істеричного жадання, з якого може бути лише єдиний вихід: їй потрібен саме чоловік, бо відсутність того, з ким мала тривалі стосунки, вона відразу заповнює чоловіком з агентства. Ані спроб самогубства (свій критичний душевний стан – *«на порозі суїциду»* – визначила сама), ані будь-яких інших способів вгамовування емоцій у її діях не було. Це дає підстави стверджувати, що депресивна поведінка героїні п'єси має психосексуальне підґрунтя.

Сексуальна поведінка людини залежить від того, яку потребу вона задовольняє. І.С. Кон виокремлює декілька основних форм такої поведінки, беручи до уваги кінцеву мету і вік людини [6]. Одна з них – комунікативна сексуальність, коли сексуальна поведінка є формою виходу із самотності, – повністю відповідає героїні аналізованої п'єси. Самотність жінки виявляється односторонньою, контрастуючи між суспільним та інтимним, зовнішнім і внутрішнім. Успішне бізнесове партнерство і фінансова стабільність не діють компенсаторно: відсутність подружнього партнера, а отже, і реалізації себе як жінки не так легко заповнити чимось іншим. Поглиблює душевну кризу ще один невід'ємно жіночий аспект (інстинкт) – єдиним постійним і доступним виявом материнської любові стає спілкування по телефону та очікування зустрічей з донькою під час літніх канікул.

Отже, на перший погляд, порятунок від самотності у такий спосіб науково обґрунтований і виправданий. Ще у часи середньовіччя Фома Аквінський висловлював міркування, що великий сум лікують теплою дружньою бесідою і чаркою доброго вина [7]. Такий спосіб допомагав героїні впродовж тривалого часу, бо, цілком імовірно, що роль чоловіка-утриманця задовольняла обидві сторони, але мала лише симптоматичний ефект. Кризові періоди не тільки повторювались, але й поглиблювались. І згодом героїня збагнула, що *«треба дійти до ручки»*, аби оновити життя. Якщо ж воно *«не міняється на краще, значить ти ще не дійшов до самого дна»* [5, 140].

Поява чоловіка з агентства зміщує психосексуальні акценти взаємин, дозволивши глибше зазирнути в підсвідоме жінки і трактувати її поведінку як сексуально трансформовану. Освічена, досвідчена, вибаглива у всьому, вона отримала гідного співрозмовника, з яким можна було *«читати вірші, слухати музику, обговорювати філософські проблеми»* [5, 142], який вражав шляхетними манерами і бездоганним умінням вести розмову. Його психологічна майстерність, хоч і не дипломова, виявляється у перші хвилини зустрічі. Чоловік не тільки швидко та бездоганно визначає, яка жінка перед ним: *«Ви не з тих, хто купується. Ви з тих, хто купує»* [5, 131], а й з'ясовує її проблему – *«виклик – це поклик, забезпечений матеріально»* [5, 131]. Жінка має нагальну потребу в ньому, як у заспокійливій пігулці, і не вважає за доцільне приймати інших

правил, адже його, працівника контори, що «торгує ілюзією чоловічої шляхетності» [5, 133], викликано «для імітації людських стосунків» [5, 134]. Щирість чоловіка вона швидко блокує як у зовнішньоподієвому плані, так і психологічно: «Ти добре граєш роль закоханого джигуна, але я не вмю грати закохану жінку» [5, 137]. Жінка психологічно запрограмована на отримання того, що купує, тобто на заміну попередніх стосунків, які раптом припинилися. Щирість нового партнера, хай навіть вдавана спочатку, стає дієвим психотерапевтичним прийомом. Чоловік іноді виводить її з «брудного життя», і вона все-таки визнає, що мимоволі зворушена ставленням до себе. Але зрештою думки, що «воно так, тому що я плачу» – не може: «І мені вмиль хочеться знищити тебе. І себе також» [5, 144].

Словесні баталії змінюються перемирями, і тоді стає зрозуміло, що стосунки вийшли за межі формату надання послуг, який уже «не можна розписати за жодним прейскурантом» [5, 146].

Чоловік за викликом впорався зі своєю роллю «антидепресанта», правда, нетрадиційно: те, що так щедро оплачувала замовниця, робити не довелося, натомість треба було витримувати комунікативні атаки, виважено маневрувати, добре відчувати, коли йти в наступ, а коли відступати. «Здається, пані викликає мене до себе заради позитивних вражень» [5, 144], – майже фахово заявляє чоловік. В агентстві його цінують, бо складні випадки, коли жінка сама не знає, чого вона хоче, найкраще відпрацьовує саме він. Однак на певному етапі взаємини типу «покупець–продавець» нівелюються, і маски, спадаючи, показують істинні обличчя. «Від жодної жінки я б не терпів того, що терплю від тебе» [5, 144], – зізнається чоловік, шкодуючи, що їхнє знайомство відбулося саме так.

Стосунки між героями п'єси Є. Кононенко «Мужчина за викликом» – зразок ідеальної, за дослідженням сексологів, сумісності «агресивна жінка» і «чоловік пасивно-підпорядкованого типу» [4]. Другорядна роль чоловіка не передбачає його повної залежності: він поводить себе покірно, але примхливо, будучи то як провокатор, то як провокований. Владну жінку такий чоловік ідеалізує – «іншої, такої, як ти, немає» [5, 137], водночас побоюючись її. Натомість жінка лідирує і вибудовує стосунки виключно за власними правилами, вдаючись до іронії та глузувань:

Він. ...Ти розмовляєш зі мною тоном, яким жона пиляє мужа. Я чую скрегіт тої пилки.

Вона. А яким тоном ти б хотів, щоб із тобою говорила жінка, яка тебе проплачує?

Він. Я ніяк не можу вгадати, що ти хочеш чути від мене, коли принижуєш мене.

Вона. Принижую? Я кажу правду! Ні слова брехні не виходить із моїх вуст!.. [5, 143].

Усе життя героїні є справжнього агресора – боротьба, причому успішна. Здобуте місце під сонцем у бізнесовому світі та повна фінансова

незалежність – це непоганий результат, але співвідношення «затраченого» і «отриманого» не задовольняє жінку. «Я завжди хотіла купити те, що не продається, бо не мала жодної ідеї, як це дістати по-іншому» [5, 146], – зізнається вона. Стосунки з чоловіками виключно за її потребою (тільки тоді, коли вона хоче), умовами («на все готове») і власними правилами (без тілесного контакту) – це прояв «жіночої сексуальної автономії» [1] з позиції чоловічого світосприйняття.

Місячний курс психотерапії з ініціативи замовника раптово припиняється, на відміну від попередніх стосунків, які тривали упродовж кількох років. Звичний для героїні формат взаємин вичерпав себе. Спроби чоловіка вкоротити дистанцію спілкування чи не вперше виникають природно, адже зумовлені логікою вродженого прагнення, а не виконанням обов'язку працівника агентства. Вона ж, відчувши взаємний сексуальний потяг, розуміє власну неготовність до змін. Затиснувши якось свою жіночність у кулак і успішно зреалізувавшись у чоловічій ролі, жінка не може повернутися до виконання свого первинного призначення. Підсвідому потребу бути жінкою повсякчас перемогло свідоме рішення відмовитися від цього. Одягнута маска маскулітності та спілкування з позиції агресора – найжорстокіше, а то й подекуди нищівне, це боротьба свідомого і несвідомого, жіночого і чоловічого у героїні п'єси Є. Кононенко.

Ще однією важливою, на наш погляд, причиною глибинних страхів перед виявом сексуальності стала давня психологічна травма героїні п'єси, пов'язана із перебуванням «на панелі». Відгомін пережитого не дає спокою: «Я сплю дуже мало. Я боюся засинати. Боюся, знов наснитись той паскудний турок, якого я вбила тільки уві сні! Якби ж то я це зробила насправді!» [5, 148].

Як стверджують науковці, депресивні стани, що супроводжуються втратою інтересу до сексу, можуть мати трансперсональне коріння. Боязнь статевих стосунків – це не конче нестача сексуальної енергії. Людина може сидіти на вулкані інстинктивних сил, а відпустити себе – означає дати вихід пекельним переживанням [2]. Саме такий несвідомий страх втрати самоконтролю, на нашу думку, сформував психосексуальний блокост героїні п'єси. Вивільнити свою сексуальну енергетику – значить відродити у собі жінку, а вона не певна, що цього хоче.

Отже, у п'єсі Є. Кононенко «Мужчина за викликом» підсвідома заміна тілесного контакту виключно комунікативними взаєминами, найвищою формою яких може бути тільки віддана дружба, – спосіб порятунку героїні від самотності і водночас свідчення пошуку жіночої самореалізації, яка стає не можливою в умовах перейнятого соціального статусу чоловіка. Такий статус може «вживатися» у жінці фізично (механічно), але на духовному рівні завжди породжує

дисгармонійні відчуття із можливими патологічними ознаками жіночої сексуальності.

Окреслення психотипу сучасної жінки на матеріалі досліджуваної п'єси – це один

зі штрихів до комплексного аналізу дослідження як жіночих образів у драматургії двотисячників зокрема, так і специфіки психологізму сучасної української драматургії загалом.

ДЖЕРЕЛА

1. Гидденс Э. Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах [Электронный ресурс] / Э. Гидденс. – Режим доступа : http://yanko.lib.ru/books/sociology/giddens-transformation.htm#_Toc171625539
2. Гроф С. За пределами мозгу [Электронный ресурс] / С. Гроф. – Режим доступа : <http://psm.in.ua/00.aspx-1023.html>
3. Зборовська Н. Код української літератури : Проект психоісторії новітньої української літератури : [моногр.] / Н. Зборовська. – К. : Академвидав, 2006. – 504 с.
4. Здравомыслов В.И. Функциональная женская сексопатология / Здравомыслов В.И., Анисимова З.Е., Либих С.С. – Пермь, 1994. – 272 с.
5. Кононенко Є. Мужчина за викликом / Є. Кононенко // Березіль. – 2007. – № 5–6. – С. 127–164.
6. Физиология человека [Электронный ресурс] / под. ред. Покровского В.М., Коротько Г.Ф. – Режим доступа : <http://lechebник.info/447/203.htm>
7. Содомора П. Терміносистема Святого Томи з Аквіну / П. Садомира. – Львів, 2010.

В статтє автор исследует особенности художественного изображения женского образа на материале пьесы Е. Кононенко «Мужчина по вызову», в частности анализирует психологическое взаимодействие героев сквозь призму сюжетобразующих коллизий и определяет психотип современной женщины.

Ключевые слова: психологізм, психотип, психосексуальное поведение, сюжет, современная украинская драматургия.

The author of this article explores the features of literary female image on the basis of the play "Male Gigolo" by Eugenia Kononenko, in particular analyzes the psychological interaction of the characters in the light of plot collisions and outlines a female psychological type.

Key words: psychologism, psychological type, psychosexual behavior, plot, modern Ukrainian drama.

УДК 821.161.2

Ніна Герасименко

МАЛА ПРОЗА Є. КОНОНЕНКО ЯК РЕАЛІСТИЧНА ХУДОЖНЯ МОДЕЛЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА МЕЖІ ХХ–ХХІ СТ.

У статті на прикладі новелістики Євгенії Кононенко аналізується реалістична новела у типології жанрово-стильових модифікацій жіночої малої прози межі ХХ–ХХІ ст. Особлива увага акцентується на проблематиці та поетиці творів письменниці, оскільки соціальна та психологічна площини новел яскраво відображають модель вітчизняного суспільства початку ХХІ ст.

Ключові слова: реалістична новела, жанрово-стильові модифікації, світоглядний конфлікт, жіноча ідентичність.

У сучасній жіночій прозі базовими жанровими структурами вважають новелу, оповідання, повість, роман. Зразки новелістичної культури з її «глибинним проникненням до серцевини явища за допомогою доцільної ошадності» [8, 36]

демонструють В. Мастерова, Л. Пономаренко, С. Йовенко, Є. Кононенко, Л. Тарнашинська. «Новела як ціле – сконденсована форма, яка передає один епіцентр думки і настрою, розкриває характер переважно в одному моменті його розвитку»